

Kiss Máté

Első lépések a terepen | Beilleszkedés az Együtt-PM aktivista közösségébe

*„Alighanem a legtöbb, amit remélni lehet,
hogy az embert ártalmatlan idiótának tartsák,
akinek valami hasznát is veheti a falu.”*

/ Nigel Barley /¹

A fejezet indító idézeteként kölcsönzött önironikus megállapítás az olvasónak is érthetővé teszi, miként is gondolkodhatott saját magáról, a terepen betöltött szerepéről Barley a kameruni doajók között élve. Egyben rávilágít arra a dilemmára is, hogy ha az antropológus nem egy saját világától ennyire távoli és különböző világba érkezik, hanem az általa ismert vagy ismertnek vélt környezetben vizsgálódik, vajon észlelhet-e olyan figyelemreméltó jelenségeket, amelyeket például Doajófüldön, Bali szigetén, vagy éppen a Swat-völgyben tapasztalhattak kutatók, sok esetben talán éppen a Barley által leírt pozíció miatt, netán annak ellenére. Ésszerűnek tűnik azt feltételezni, hogy a saját társadalmunk, kultúránk közösségeit sokkal könnyebben ismerhetjük meg. Számtalan antropológiai mű bizonyítja, hogy ez lehetséges, ám számolni kell nehézségekkel, melyeket nem az eltérő éghajlat, nyelvi különbözőség vagy különféle betegségek okoznak, hanem éppen a túlzott közelség, ismerősség.

A másik érzékeny pont amire Barley élesen és némi gúnnyal utal, az a törzsbe, faluba, közösségbe, pártba való befogadás problémája, ami kisebb-nagyobb mértékben, de felmerül a Trobriand-szigetektől egészen az Együtt-PM szövetség aktivista csoportjáig. Az utóbbi közösségbe való beilleszkedésem történetét következőkben vázolom röviden, mégpedig azért, mert ezen keresztül jól bemutatatható, hogy miféle akciókat, performanszokat szerveznek, továbbá néhány „egzotikusabb” körülmény is segítette a befogadás folyamatát, melyeket tanulságos lehet megfontolni. A csoport kiválasztásánál a személyes és tudományos politikai antropológiai érdeklődésem vezetett. Egyértelműen kutatói szerepként, pozícióként határoztam meg helyzetemet, ám úgy véltem, hogy a teljesebb kép felvázolásához és a megértés teljességéhez a szorosabb csatlakozás

¹ Barley 2009:64.

szükséges; a közösség természetesen tudta, hogy jelenlétem és részvételem tudományos szándékú. Az első néhány megmozdulás során inkább mint beavatott megfigyelő vettem részt, bepillantottam a kulisszák mögé, tehát előkészületekkel együtt néztem végig a különféle performanszokat.

Ebben a nézelődő szerepben voltam jelen az Erzsébet téren, mikor a szövetség azért tiltakozott november közepén, mert a tanyaprogram-fejlesztésre szánt pénzekből a Belváros is részesült. Ekkor a sajtótájékoztató mellett egy szimpatizáns néhány kecskét és birkát hozott fel saját tanyájáról, a fotósok, videósok és a napsütéses szombat délelőtt arra tévedő turisták őszinte öröme. November 18-án, hétfőn (ez országgyűlési ülésnap volt) pedig a Parlamentben volt egy sajtótájékoztató, melynek háttéréként egy, a lépcsők felett lelógatott molinó szolgált, bár itt mind a beszélők, mind az egykulcsos adó ellen tiltakozó feliratot tartók PM-es országgyűlési képviselők voltak.

Január közepén, a Blaha Lujza téren, narancsosztás révén próbálták felhívni aktivisták és képviselőjelöltek az arra járók figyelmét a fővárosi önkormányzat ételosztást korlátozó döntése ellen. Mindezen események alatt leginkább egy többé-kevésbé bennfentes riporter szerepében éreztem magam, hisz néhány apró kivételtől eltekintve (vigyáztam a lerakott táskára, míg beszélt valaki a sajtóval, vagy éppen segítettem narancsot osztani) magam nem vettem részt tevékenyen a megvalósításban, s könnyen belátható, hogy az említett példák esetében sem rajtam múltott a sikeresség, sikertelenség. Megkockáztatom, hogy a performanszok jellegéből szükségszerűen következett is, hogy ilyen szerepben találtam magamat.

Fordulópontot az a felismerés jelentett, hogy önmagában külső pozícióból történő szemlélődéssel nem sikerülhet elég anyagot gyűjtenem, egész egyszerűen azért, mert éppen az az élményszerűség hiányzik majd, ami az etnográfiai leírások sajátja. Végiggondolva a különböző lehetőségeket, jeleztem az akciók tervezését, előkészítését és megvalósítását végző PM-es ismerősnek, hogy részt vennék azokban a megmozdulásokban is, amik nem bejelentett demonstrációk, sajtótájékoztatók, hanem fontos alkotóelemük a váratlanság, merítenek a polgári engedetlenség filozófiájából, hagyományaiból, értelemszerűen megkockáztatva a rendőri fellépést, vagy más esetleges konfliktust. Nemcsak politikai akciók típusai közötti alapvető választóvonalként jelent meg ez a kérdés, hanem számomra személyes dilemmaként is felmerült, hogy milyen mértékben legyek résztvevő, s ne csupán megfigyelő. Ennek eldöntésében fontos érv volt, hogy minden egyes megfogalmazott kérdéskörre, résztvevőként tudok érvényes, érdekes válaszokat gyűjteni, továbbá sokkal teljesebb képet kaphatok erről a világról, és ebben a világban élők életéről.

Első, ilyen szempontból komoly, titkolt, konfliktusos (illetve rendőri intézkedés lehetőségét is magában rejtő) akció, ahol magam is segédkeztem, a Lendvay utcai Fidesz székháznál zajlott, január 17-én, szombaton. Pontosabban már benti területen, hiszen az épület erkélyére felmászva tartottunk szovjet zászlókat, háttérként szolgálva egy PM-es képviselő sajtótájékoztatójának, mely a paksi atomerőmű bővítését kritizálta (kissé eufemisztikusan megfogalmazva). Ekkor, már előkészülve az akcióra, erősödött bennem a gyanú, hogy talán ez az, amit kerestem, és miközben fent álltunk a jobb napokat is látott, omladozó erkélyen, határozottan éreztem, hogy megtaláltam a megfelelő csatornát, tevékenységet, színteret, amin keresztül valóságközeli, életteli módon közelíthetem meg a témámat. S nem kizárt, hogy olyan jelenségeket is észreveszek meglelt terepemen, amelyek sem otthoni elmélkedés, sem könyvek, tanulmányok, esszék, beszámolók olvasása során sem kerülnének látóterembe.

Ám a teljes „befogadásomat” jelentő pillanat majdnem pontosan két héttel az „erkély-jelenet” után érkezett el. Ekkor, január 31-én hosszabb előkészítés, tervszövegetés után szintén Paks témájában, népszavazás kiírását követelendő, leültünk a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium portájára némileg nehezítve a ki-és bejutást, egy molinót, illetve kisebb táblákat tartva, skandálva; majd később a meglepően nagy tűnő rendőri erő megérkezése után passzívan ellenállva (vagy inkább „ellenülve”). Természetesen a tiltakozó, figyelemfelhívó, nyomásgyakorló akciónk vége rendőri intézkedés lett, minket, résztvevőket kicipeltek, igazoltattak, előállítottak, majd szabálysértési bírsággal „gazdagodva”, nagyjából négy óra után távozhattunk egy-egy budai rendőrkapitányságról (gyakorlatilag kettéválasztották csoportunkat, és két külön kapitányságra vittek bennünket).

Tulajdonképpen attól a pillanattól kezdve, hogy beültem a rabszállító kocsiba, majd csatlakoztak hozzám a többiek, folyamatos poénkodás, viccelődés kezdődött. Rögtön kialakult valamiféle bajtársiasság érzet, és furcsa módon egyfajta fesztelenség a rácsos autóban. A közösen átélt, alapvetően nem feltétlenül pozitív élmény megalapozta, hogy az addigi inkább ismerősi, felszínes viszony radikális gyorsasággal barátivá, barátibbá váljon.

Szerencsémre az antropológusnak ilyen befogadása, nem egyedüli a diszciplína történetében, így lehetségessé válik saját tapasztalataim összehasonlítása, összemérése a tudományterület egy nagyjának tapasztalataival. Clifford Geertz Bali szigetén végezte terepmunkáját, saját leírása szerint nem túl sok sikerrel, amikor falujában, ahol kutatott, egy illegálisan szervezett kakasviadalra látogatott el feleségével együtt. Beszámolója szerint ekkor „még javában szélfuvallat stádiumban” (Geertz 1994:127) voltak, azaz úgy

tekintettek rájuk, mint akik nem léteznek, nincsenek ott. A viadalok alatt, hirtelenjében rendőrök érkeztek, mire a tömeg, köztük Geertz-ék is menekülni kezdtek, majd egy helyi, addig számukra ismeretlen férfi segítségével elhitették a rend őreivel, hogy semmi közük nincs a törvénytelen játékhoz, sőt jelen sem voltak, hiszen balinéz kultúráról társalogtak egész idő alatt. A falubeliek, menekülésükre adott reakcióját, a viselkedésükben bekövetkezett hirtelen változást így részletezi: "Hirtelen melegséggel, érdeklődéssel vettek körül az emberek, legfőképpen szórakoztatóak voltunk számukra. [...] Baliban, ha valakit ugratnak, ha viccelődnek velem, az annak a jele, hogy elfogadták. Ami a közösséget illeti, eddigi kapcsolatunknak ez volt a fordulópontja. A szó szoros értelmében véve „be”-kerültünk közéjük. Az egész falu megnyílt számunkra, valószínűleg sokkal inkább és gyorsabban, mint ahogy egyébként valamikor bárhogy is megnyílt volna." (Geertz 1994:130)

Nyilvánvalóan vannak különbségek a két eset között, hiszen nekem nem kellett menekülnöm, (sőt, éppen az üldögélés volt a „bűnűnk”) sőt, előre tudtam, tehát készültem is arra, hogy néhány órán keresztül a rendőrség vendégszeretettel tapasztaljam meg. Clifford Geertz és felesége sikeresen elkerülte ezt. Ám a közösségbe történő befogadást, egyikünk esetében a falu, másikunknál az aktivista csoport megnyílását, alapjában véve hasonló esemény idézte elő. Mindezen túl a beilleszkedés dinamikája megegyező: egyik pillanatról a másikra történt meg, Bali szigetén éppen úgy, mint egy budai kiskocsmában, röviden a „szabadulásunk” után. Az átélt élményből megsejthettem, hogy a megmozdulások ismétlődése nem feltétlenül és nem kizárólag politikai, taktikai szükségszerűség, hanem nagy szerepe lehet a csoport fennmaradásában, fenntartásában, mint újra és újra véghezvitt rítus.

Felhasznált irodalom

1. Barley, Nigel (2009): Egy zöldfülű antropológus kalandjai, Feljegyzések a sárkunyhóból. Typotex, Budapest
2. Eriksen, Hylland Thomas (2006): Kis helyek-nagy témák, Bevezetés a szociálintropológiába. Gondolat Kiadó, Budapest
3. Geertz, Clifford (1994): Mély játék: Jegyzetek a bali kakasviadalról. In: Uő: Az értelmezés hatalma. Századvég kiadó, Budapest, 126-170.